

Metka Kuhar

**ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja:
Cooltura. Uvod v kulturne študije. Ljubljana: Študentska založba,
zbirka Scripta, 2002
366 strani (ISBN 961-6356-73-9), 7.900 SIT**

Uredniki zbornika besedil *Cooltura* (2002) so si kot cilj zadali “pregledno in razmeroma izčrpno seznanitev univerzitetnih študentov kulturologije in sorodnih družboslovnih ter humanističnih smeri, pa tudi širše zainteresirane javnosti, z novim in rastoče aktualnim področjem družboslovne misli” (str. 7). Zelo verjetno pa je, da bo nepodkovan bralec - zaradi množice pojmov, teoretskih in analitičnih nastavkov, navajanih avtorjev, številnih idej, oziroma zaradi epistemološkega in metodološkega eklekticizma področja kulturnih študij kot takega - še najbližje stanju zmedenosti, kar pa je lahko spodbudno za nadaljnje vrtanje pod njegovo *brbotajoče* površje. Bralec se lahko najprej s pomočjo treh splošnejših besedil pouči o zgodovini, teoriji, ključnih avtorjih in metodologiji kulturnih študij. Peter Stankovič, Gregor Tomc in Aleš Debeljak osvetljujejo kulturne študije z različnih zornih kotov in z različno širino, poglobljenostjo, slikovitostjo in zahtevnostjo obravnave. Sledi enajst besedil, ki predstavljajo nekatera od najpogosteje obravnavanih področij v sodobnih kulturnih študijah, pri čemer se uredniki zavedajo in opravičujejo, da niso pokrili vsega dogajanja na področju kulturnih študij. Prepričani so, da bodo sledili zborniki, ki bodo dopolnili morebitne vsebinske in tematske pomanjkljivosti tega izbora. Zbornik vsebuje tudi slovarček ključnih terminov in pojmov, ki pojasnjuje kulturološki žargon, kateri nedvomno omogoča bolj pomenljivo analizo.

Pregledni uvajalni in predstavitveni orisi posebnih področij v prid razumljivosti in korektnosti po navodilu ali izboru urednikov namenoma ne polemizirajo z lastnimi analitičnimi teoretičnimi nastavki. Večinoma gre za dela domačih avtorjev (če si dovolimo prišteti sem tudi Hanna Hardta), tri besedila izmed enajstih pa so prevodi tujih avtorjev. Teksti osvetljujejo naslednja področja: (mladinske) subkulture (Milko Poštrak), telo (Eva Bahovec), študije spolov (Alenka Švab), gejevske in lezbične študije (Nataša Velikonja), moda (Malcolm Barnard), potrošna kultura (Breda Luthar), šport (Toby Miller, Alec McHoul), narod in etnične študije (Mitja Velikonja), televizijske študije (Horace Newcomb, Paul M. Hirsch), vizualna kultura (Hanno Hardt), kiberkulture (Franc Trček). S toliko avtorji, ki so se s svojimi raznovrstnimi preučevanji umestili v polje kulturnih študij, je Slovenija dober primer popularnosti kulturnih študij med raziskovalci različnih usmeritev. V okviru danega preglednega *patchwork* prikaza so morebiti izpuščena naslednja področja kulturološkega preučevanja: popularna kultura in občinstva nasploh, znanost in ekologija, kulturne institucije itd. Skratka, kulturne študije obravnavajo kulturne fenomene, ki so tipični za sodobno socialno realnost v določenem geopolitičnem kontekstu. Predmet preučevanja je zato po obsegu brezmejen – sami ga na primer, izhajajoč iz Williamsa, definirajo kot *celoten način življenja*. Veliko avtorjev se na primer ukvarja s popularnimi oblikami kulturnega izražanja, zato je videti, kakor da rušijo meje med *visoko* in *nizko* kulturo, pa tudi med *uradnim* izobraževalnim znanjem in vsakdanjami izkušnjami ljudi ter med različnimi disciplinami. Kulturne študije so se razvile ravno kot gibanje s koreninami v humanističnih vedah (filozofija, literarne študije), ki je kritiziralo pogled, da obstajajo estetski kanoni, ki se prenašajo od ene generacije na drugo, in ki odsevajo veljavne ter univerzalne ocene o svetu kulturnih artefaktov. Kritiki pejorativnega pojmovanja množične kulture oziroma kulturnega elitizma so poudarjali, da so estetske sodbe partikularistične in ne univerzalne, da so socialno ukoreninjene in se nenehno razvijajo, pri čemer odsevajo socialne pozicije in nenehne boje za oblast. Kulturne študije nasprotujejo tudi elitističnemu privilegiranju nepristranskega opazovalca. Nedvomno je težko potegniti ločnice med kulturno analizo, kulturno

prakso in potrošnjo kulture, saj je preučevalec vpleten v predmet svojega raziskovanja, o čemer neredko priča že sama izbira interpretirane tematike.

Poleg upoštevanja in obravnave popularnega velja izpostaviti, da daje nekaterim kulturološkim analizam pečat odkritje moči poststrukturalne lingvistike in osvojitve strukturalističnih literarnih razlagalnih orodij. Avtorji črpajo razen iz poststrukturalistične teorije še iz številnih specifičnih intelektualnih in političnih tradicij: marksizma, psihoanalize, feministične, postmodernistične, dekonstrukcionistične in kritične teorije (če tvegamo tovrstno nomenklaturo). Nekaj besedil priča o tem, da kulturne študije sovpadajo in se krepijo z zahtevami številnih nedominantnih oziroma družbeno zatiranih skupin, da bi postale priznane kot objekti, pa tudi kot subjekti študija oziroma preučevanja (npr. razredne, rasne in etnične skupine, ženske, ljudje različnih spolnih usmerjenosti). Dajanje *glasu* marginaliziranim socialnim skupinam in opolnomočenje teh posameznikov je ključnega pomena pri legitimizaciji kulturnih študij, ki so postale tudi vse bolj uveljavljena akademska disciplina. Z ekspanzijo kulturnih študij pa prihaja do depolitizacije izvirnega projekta (Ferguson in Golding, 1997: XIX). To lahko vodi v *fancy* pop-populizem, ki se zgolj *gre* radikalnost, aktivnost in kritičnost.

V besedilih, ki obravnavajo posamezne fenomene sodobne kulture, ne moremo iskati konvencionalnih form empiričnega raziskovanja, ki sestojijo iz hipoteze, podatkov, rezultatov in zaključne diskusije, kar je posebej tuje *pozitivističnim* bralcem. Avtorji v dokaz veljavnosti svojih interpretacij pogosto uporabljajo navedbe teoretikov, npr. Marxa, Freuda, Althusserja, Gramscija, Foucaulta; vsi pa veliko dolgujejo "Birminghamski šoli", posebej Stuartu Hallu. Pisanje večine avtorjev skuša biti bolj teoretično, stilizirano in samorefleksivno, kot je to običajno v družbenih vedah. Stil ni zgolj za okras, temveč je del argumentativne strategije. Videti je, da je interpretacija zamenjala raziskovanje, kar lahko pripišemo tudi pomanjkanju denarja za financiranje raziskav v družbenih vedah. Do privilegiranja diskurzivnih komentarjev je prišlo tudi zaradi sodobnih tendenc v publiciranju, ki ne spodbujajo raziskovalcev k sistematičnim in dolgoročnim analizam. Kulturne študije tako obsegajo predvsem tekstualne oziroma diskurzivne analize, ki pa ne dajejo vpogleda v življenja ljudi, v njihove misli in občutja. *Kulturo*, ki jo preučujejo, predstavljajo v veliki meri *industrijski* izdelki, kot so filmi, oglasi ipd. Pri tem je včasih refleksija širšega konteksta nekega kulturnega teksta ali prakse prešibka. Na primer premalo se poudarja, da je današnja popularna kultura rezultat sofisticiranega zvezdniskega in produktnega marketinga. Kultura se neredko obravnava, kot da bi bila neodvisna od ekonomije in politike; izbira in estetika triumfirata nad vprašanji strukturnih determiniranosti in neenakosti med skupinami in narodi ter problematiziranjem stanja demokracije.

Besedila v zborniku seznanjajo bralca z mnogimi koncepti, notranjimi tenzijami in debatami, s korpusom znanj, iz katerih izhajajo kulturne študije; toda odprto ostaja vprašanje, v čem se ta zgolj ohlapno koherenten *projekt* kulturnih študij kot takih pomembno loči od alternativnih pristopov k sodobni družbi, na primer od že uveljavljenih družboslovnih disciplin, kot so sociologija, antropologija, diskurzivna in retorična psihologija. Ali kulturne študije s svojo multi-, inter-, trans-, post-, celo anti-disciplinarnostjo rušijo družbene vede; uničujejo sociologijo, ki se v svetovnem merilu nahaja v krizi; brišejo meje med znanostjo, populizmom, literaturo? Ali lahko vzamejo pod svojo kapo vse?

Kulturnih študij ne smemo zgolj obtoževati, da postajajo neke vrste pop-znanost, kajti odraščajo tudi na račun stagnacije uveljavljenih, institucionaliziranih disciplin. Vzemimo za primer literarne študije. Dejstvo je, da so stripi, filmi, televizijski šovi ipd. danes za običajnega človeka veliko pomembnejši kot literatura. Antropologija se je na primer vzpostavila kot disciplina, ki preučuje tuje kulture in družbe, toda v sodobnem svetu čas in prostor izgubljata svoj pomen. *Drugi* so postali naši sosedi, *zahodni* kulturni produkti, televizijski programi in ekonomski odnosi pa so pogoltnili ves svet. Nadalje, sociologija se je v svoji zlati dobi ukvarjala z vprašanji, kako razumeti moderno, industrijsko družbo, toda konceptualna orodja uveljavljene akademske sociologije so se pogosto izkazala kot preveč otopela za prodorno analizo mnogih *postindustrijskih*

trendov. Kulturne študije so se, nasprotno, fleksibilno osredotočile na zadnjih nekaj desetletij in na izzive sprememb v kulturnih reprezentacijah in komunikacijah, ekonomski produkciji, biološki reprodukciji itd. Vendar pa je tudi znotraj družboslovja in humanistike prišlo do t.i. *kulturnega obrata*. Ključno zanimanje mnogih teoretikov postane, grobo rečeno, preučevanje družbeno-kulturnega, ne pa družbeno-strukturnega. Na primer nove sociološke paradigme se ne ukvarjajo več zgolj z dilemami strukture in delovanja, temveč s širšim obsegom problematik. Številni sociologi (Rojek in Turner, 2000; Howson in Inglis, 2001; Schilling, 2001) so prepričani, da je sveži veter potrebno usmeriti v *utelešeno* oziroma *telesno* (*corporeal*) sociologijo.

Citirana literatura:

- Ferguson, Marjorie, Peter Golding ed. (1997): *Cultural Studies in Question*. London: Sage Publications.
- Howson, Alexandra, David Inglis (2001): *The body in sociology: tension inside and outside sociological thought*. *Sociological Review*, 49, 3, 297-318.
- Rojek, Chris, Bryan Turner (2000): *Decorative sociology: towards a critique of the cultural turn*. *Sociological Review*, 48, 4, 629-649.
- Shilling, Chris (2001): *Embodiment, experience and theory: in defence of the sociological tradition*. *Sociological Review*, 49, 3, 327-345.

Franc Trček

Marjan Hočvar: Novi urbani trendi. Prizorišča v mestih – omrežja med mesti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, zbirka Znanstvena knjižnica, 2000
304 strani (ISBN 961-235-052-3), 4.200 SIT

Zmanjševanje upora fizično-geografske razdalje kot ene od ključnih ovir pri razvoju omrežij in tokov akterjev, dobrin in idej je verjetno najbolj izrazito opazno v pestrosti urbanih življenjskih stilov. Novi urbani trendi, ki jih lahko opazamo tako na ravni nekoliko preživelih sektorskih analiz kot tudi na ravni kulturoloških fenomenoloških analiz vsakdanjih življenjskih praks, se izražajo tako skozi spreminjajoče se družbene prakse kot tudi na ravni spreminjanja fizičnih in upravno-formalnih nadgradenj in regulacij teh praks. Analitična (pre)zahtevnost obvladovanja naraščajoče urbane pestrosti se je do sedaj običajno v poskusih družboslovne konceptualno-teoretske osmislitve zoževala na preživelo vztrajanje pri teritorialnih načinih pojasnjevanja hierarhij urbanih aglomeracij ter na – ob prehodu v tako imenovano informatično družbo – še bolj modnih diskurzih tehnoloških determinizmov. Ob tem so se v zadregi neproduktivnosti omenjenih razlag na ravni sociološke meta-teorije oblikovali nizi pojasnjevalnih matric, ki so s svojimi vodilnimi gesli kot so globalizacija, deterritorializacija, deagregacija, glocalizacija, harmonizacija običajno le prikrivali to zbežanost. Znanstvena monografija Marjana Hočvarja je poskus presežanja omenjene konceptualno-teoretske neproduktivnosti na primeru analize družbeno-prostorskih organizacij sodobnih mest. V monografiji avtor poskuša analizirati spremenjene vzorce delovanj tako na ravni sistemov mest kot tudi na ravni družbeno-prostorskih praks posameznikov in skupin. V po obsegu relativno obsežnem delu avtor izhaja iz koncepta enotnosti nasprotij procesov povezovanja (globalizacije) in osamosvajanja (individualizacije) kot osnovnega konceptualno-pojasnjevalnega modela dolgoročne razvojne logike preobrazbe družbeno-prostorskih sistemov. Pri tem se, ob sicer glede števila avtorjev obsežni, aktualni in zelo poglobljeni interdisciplinarni